

ЯК ВИМІРЯТИ КРАСУ?

Юрій Туманов
канд. техн. наук,
член Національної спілки
фотохудожників України,
м. Київ

Міра краси будь-якого твору або, припустимо, явища природи, може бути оцінена лише людиною. Не існує методики оцінки краси без участі людини. Тому зараз єдиний шлях виміру краси і цінності – метод експертних оцінок. У ідеалі він полягає в тому, що вибираються авторитетні, заслуговуючі довіри фахівці, компетентність яких у даній сфері не підлягає сумніву. Вони формулюють свої оцінки представленому твору. І ця оцінка приймається як деякий абсолютизм. Якщо рішення прийняте одностайно, то це ніби-то підвищує її достовірність.

Проте практично завжди знаходяться незгодні з оцінками експертів, тобто такі, що мають іншу думку. Хтось не згоден з посередньою оцінкою ось цього шедевра, а хтось переконаний, що іншу бездарну роботу оцінили надмірно високо. У таких випадках вважається, що незгодні можуть залишити свої думки при собі, оскільки вони недостатньо кваліфіковані для винесення подібних суджень. Це в простих випадках. Але часто-густо висококваліфіковані маститі члени журі зривають голоси в дебатах, чому представленому твору дали високу оцінку, а іншому – більш ніж скромну. Хоча всі експерти – визнані метри в своїй області, і розбіжностей, начебто, бути не повинно. Не варто забувати також про корпоративні інтереси та забаганки експертів.

Проблема розуміння закладена в самій основі методу експертних оцінок – абсолютизації рішень експертів у поширенні суб'єктивного сприйняття краси твору конкретним експертом на сам твір. На підставі висновків експерта народжується твердження «картина хороша в такій-то мірі», застосовуване до всіх глядачів. Усупереч тому, що висновок експерта рівною мірою характеризує як естетику самої картини, так і його власний індивідуальний смак.

Але не існує універсального методу виміру краси за єдиною шкалою «добре-погано». Тому спроби дати прийнятну для всіх оцінку краси твору завідомо приречені на провал. Нижче, виключно для наочності, йдеться про твори образотворчого мистецтва, хоча все вищесказане може бути застосоване до будь-якого твору – музичного, літературного, хореографії і т. ін. Твердження типу «глядач А тверджує, що твір Б подобається йому в такій-то мірі» абсолютно об'єктивне. Це просто констатація факту без поширення сприйняття глядача на саму картину. Це твердження включає як усі позитивні якості твору, так і смак глядача.

У цій роботі приймається, що твір гарний не тому, що він виконаний за визнаними канонами, і не тому, що він виконаний знаним майстром, і не тому, що отримав позитивну оцінку кваліфікованого критика, і не тому, що коштує космічних грошей і т. ін. А лише тому, що він подобається конкретному глядачеві.

Таким чином, за міру краси конкретного твору для конкретного глядача приймається оцінка, дана глядачем цьому твору в балах за умовною шкалою. Така оцінка може бути визнана об'єктивно. Природно, що при цьому опускаються з розгляду сюжет, композиція, техніка виконання, колористика та інші вартісні особливості твору. Так само, як і міра художньої освіти (чи її відсутність) глядача, його життєвий досвід, враження від бачених раніше творів і тому подібне. Усе це поєднується підсумковою оцінкою твору.

Відразу підкреслимо, що при визначенні оцінки будь-якого твору передбачається виконання таких умов :

- респондент особисто знайомий з твором,
- готовий і може взяти участь в опитуванні,
- не спотворює інформацію свідомо,
- не знаходиться під зовнішнім впливом.

Організаційні засоби забезпечення виконання цих умов у цій публікації не розглядаються.

При обговоренні даної концепції висловлювався сумнів у доцільності фіксації думок рядових глядачів. Зрозуміло, що з часом смаки людей змінюються. Проте величини, що змінюються з часом, вимірюють саме з метою визначення їх значень у конкретні моменти, щоб знати, як вони змінюються. Наприклад, температуру за вікном регулярно вимірюють. Точно так же можна оцінити зміну сприйняття твору глядачем за певний період.

Перейдемо до ситуації оцінки краси твору кількома (в даному випадку трьома) глядачами. Кожен з них дав оцінку, яку будемо розглядати як об'єктивну міру краси твору для цього конкретного глядача. Зазвичай такі оцінки підсумовують, усереднюють або іншими способами призводять до конкретного скалярного числа, наприклад 122. Але при цьому нівелює сприйняття твору різними глядачами, так само, як при вимірюванні освітленості експонетром пропадає інформація про колір. Тому як оцінку міри краси твору в разі кількох глядачів пропонується розглядати впорядковану послідовність оцінок, даних цьому творові кожним з глядачів.

Можна представити тривимірний простір з осями, що відповідають оцінкам кожного глядача. Тоді творові відповідатиме конкретна точка з відповідними координатами за аналогією з представленням кольорових відтінків у тривимірному кольоровому просторі. Звичайно, якщо глядачів, що дали свої оцінки твору, буде більше трьох, такої наочної ілюстрації вже не вийде. Доведеться працювати з багатовимірними просторами з кількістю вимірів, шкал, осей, що відповідає числу глядачів і в яких кожному твору відповідає своя точка, свої координати. Також існує правило, що думка будь-якого глядача приймається нарівні з іншими з однаковою увагою. Тобто думка професора Художньої академії приймається нарівні з відгуком студента. Адже коли проводяться медичні обстеження, то вага або артеріальний тиск пацієнта не множитья у кілька разів на тій підставі, що він має наукову ступінь академіка від медицини. Просто записують у картку те, що показали прилади. Тобто, за об'єктивний результат виміру краси твору в разі декількох глядачів приймається впорядкована послідовність оцінок, даних кожним з глядачів.

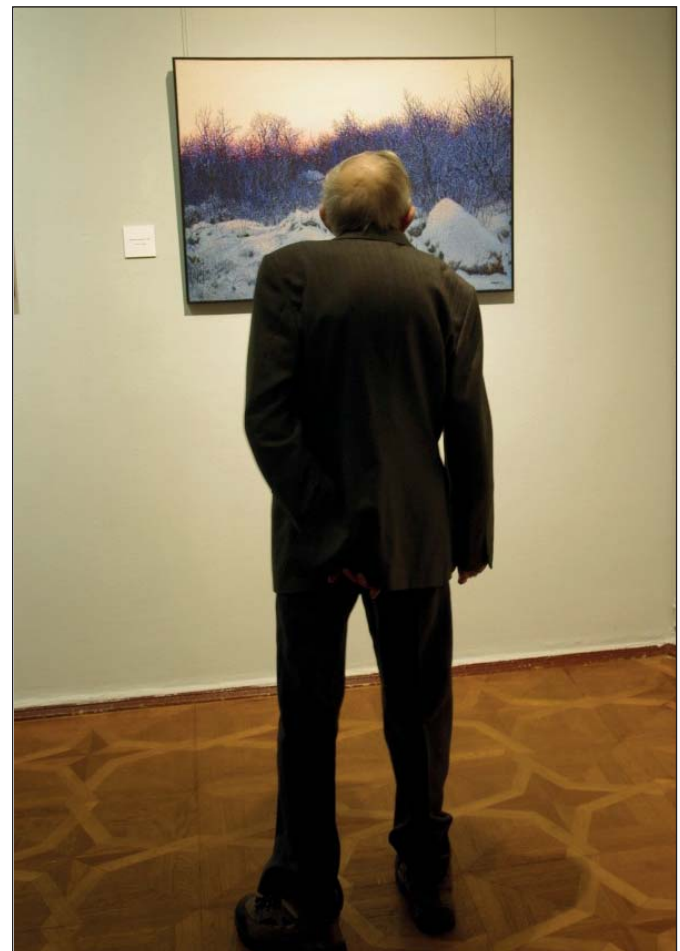
З іншого боку, оцінки, які дав глядач різним творам, характеризують його смак. Щось йому сподобалося, а щось – не дуже. У іншого глядача на ці ж твори може бути зовсім інший погляд і, відповідно, його оцінки будуть іншими.

Як міра смаку конкретного глядача приймається впорядкована послідовність оцінок, дана цим глядачем низці творів. Звичайно, вона також визначається об'єктивно і може бути представлена як точка у багатовимірному просторі з кількістю осей, що відповідає числу представлених творів. І чим більше твори відрізнятимуться один від одного за стилем, технікою виконання, сюжетом і т. п., тим точніше за висловленою оцінкою можна говорити про смак глядача.

Природно, якщо брати глядачів і твори, що обчислюються тисячами і мільйонами, запропоновані формулювання міри краси твору і смаку глядача мають чисто формальне, теоретичне значення. Проте є можливість різкого зменшення розмірності просторів оцінок краси (естетична цінність) і смаків.

Як відомо, смаки людей значною мірою співпадають. Тобто можна вибрати групи глядачів, які однаковою мірою позитивно оцінюватимуть один твір і так же одноставно заперечуватимуть художню цінність іншого. У просторі смаків точки, що їх представляють, будуть розташовані близько і утворюватимуть скупчення, співмножини.

У такому разі можна в кожному такому скупченні визначити типових представників, координати яких найбільш близькі до центру, і використати дані ними оцінки для характеристики краси творів. Відповідно, розмірність простору естетики, оцінки краси творів буде зменшена з мільйонів до можливих десятків. По суті, вибрані глядачі будуть деякою групою експертів, оцінки яких відповідатимуть смакам окремих співмножин глядачів, що представляються ними. При цьому розбіжність між даними ними оцінками буде закономірна. Вона лише підкреслюватиме всебічність виміру краси твору.

Таким чином, за об'єктивний результат виміру краси твору в разі великої кількості глядачів приймається впорядкована послідовність оцінок, даних типовими представниками кожного з виділених співмножин глядачів.

Кількість таких співмножин глядачів, з одного боку, повинна представляти максимально широку гамму смаків, з іншого – бути в якихось розумних рамках. Скільки їх потрібно буде виділити, на якому кроці об'єднання, укрупнення співмножин потрібно зупинитися – повинні будуть визначити мистецтвознавці. Можливо, варто буде використати ієрархічний похід і в межах співмножин доцільно виділяти підмножини, що входять у них. Природно, кожній співмножині глядачів і шкалі, що їй відповідає, буде присвоєно деяке умовне найменування. У простому випадку шкали, що відповідають їм, можуть мати назви типу А, В, С і т. д. (на кшталт класифікації зірок за кольорами – О, В, А, F, G і т. д.). Але, ймовірно, вони матимуть зручніші для роботи асоціативні іменування типу «Консерватори», «Барселона», «Модерн», «Африка» і т. д. (за аналогією з прийнятими назвами кольорних відтінків – «Тиціановий», «Зелена весна», «Води пляжу Бонди» і т. д.).

Аналогічно всю безліч демонстрованих творів можна розбити на підмножини, елементи яких сприймаються глядачами однаково. І також виділити серед них типових представників. При цьому буде сформований деякий «базовий набір» творів, за яким можна однозначно і всебічно оцінити смак глядача без необхідності представляти йому безліч картин. Досить буде зафіксувати послідовність оцінок, які він дасть творам з цього набору.

Як міра смаку конкретного глядача в разі великого числа творів приймається впорядкована послідовність

оцінок, дана цим глядачем низці типових творів, що відповідають кожній виділеній співмножині творів.

Наскільки компактними будуть співмножини творів і глядачів, якою мірою будуть чітко окреслені відмінності і межі між ними – визначать майбутні дослідження на глобальних масивах творів і безлічі респондентів. Цілком ймовірно, що між ними не буде чіткої межі. Проте дуже протяжна перехідна зона між тундрою і тайгою (чи, наприклад, пустелею і тропічним лісом) не заважає нам чітко розділити поняття «тайга» і «тундра».

Звичайно, якщо описані вище дослідження провести в масштабах одного музею, то результат описуватиме естетичну цінність лише наявних у ньому творів, причому тільки по відношенню до смаків його відвідувачів. А для того щоб можна було зіставити твори Лувру з шедеврами Ермітажу або Національної галереї Австралії, вони мають бути охоплені єдиним, глобальним дослідженням.

Можливо, це виглядатиме так: деякий відвідувач приходить у музей (галерею, на виставку), оцінює красу однієї з картин на свій смак, сканує біля неї смартфоном її QR-код і вводить свою оцінку в балах. Його оцінка з індивідуальними ідентифікаторами себе як глядача (телефонний номер, адреса електронної пошти і т. ін.) і твору йде в «хмару» – на сервер програми досліджень. На сервері ці дані додаються в глобальну базу цих творів і глядачів. У ній усі твори і думки глядачів про них враховані і розподілені по підмножинах. І наявні оцінки краси твору і смаку відвідувача уточнюються вже з урахуванням інформації, що поступила.

Але це буде у віддаленій перспективі. Поки що дослідження проводяться на множинах творів і глядачів, обмежених десятками. Останній експеримент, проведений спільно з київським театром «Сузір'я», врахував думки 150-и глядачів про 60 художніх фотографій. Як ілюстрацію наведено розділення цих творів на 10 співмножин (див. рисунок нижче).

Очевидно, що чисто математична обробка дозволила виключно на підставі оцінок глядачів виділити, наприклад, фотографії перспективи під опорами мосту або сюжети Майдану. Але, головне, – було підтверджено припущення про те, що для розбиття творів на підмножини і для опису їхньої естетичної цінності досить враховувати думки типових представників співмножин глядачів. І навпаки – смак глядачів цілком може бути описаний на підставі оцінок обмеженого набору творів.

Узагальнюючи вищесказане, можна дійти висновку:

- не існує універсального, придатного для всіх, методу виміру краси за єдиною шкалою «добре-погано»;
- оцінка краси конкретного твору конкретною людиною об'єктивно відображає міру естетичної цінності та краси цього твору для неї особисто;
- як оцінка краси твору приймається впорядкована послідовність індивідуальних оцінок, даних йому окремими людьми (у разі обмеженої кількості глядачів) або типовими представниками співмножин глядачів з близькими смаками (в разі великого числа респондентів);
- як оцінка смаку глядача приймається впорядкована послідовність оцінок, даних ним окремим творам (у разі обмеженої кількості творів) або типовим представникам виділених співмножин (у разі великої кількості творів). ■

